

- цев и молодежи. Постановление VII Пленума ЦК ВЛКСМ 27 февраля 1957 г. // Справочник партийного работника. — Выпуск 1. — 602 с.
8. О задачах комсомольских организаций Украины по улучшению воспитательной и массово-политической работы среди молодежи республики в свете решений XXI съезда КПСС. Постановление ЦК ВЛКСМ Украины 19 июля 1959 г. // Сталинское племя. — 6 августа 1959. — С. 4—6.
  9. Сафонова Е. В. Підготовка і марксистсько-ленінське виховання партійно-радянських кадрів у визволених районах України / Е. В. Сафонова // Наукові праці з історії КПРС. — Вип. 3—4, К., 1965. — С. 48—53.
  10. Клепач Н. Райком комсомола и воспитание молодежи / Н. Клепач // Молодой коммунист. — 1961. — № 12. — С. 12—18.
  11. Ростов Н. Битая карта (попытки идеол. диверсий буржуазной пропаганды и задачи комсомольских организаций в идеологическом воспитании молодежи) / Н. Ростов // Молодой коммунист. — 1963. — № 11. — С. 9—14.
  12. Богодист І. П. Соціалістичне будівництво в західних областях УРСР (1945–1959 рр.) / І. П. Богодист. — К. : Вид-во Київського ун-ту, 1961. — 176 с.
  13. Маланчук В. Ю. Торжество ленинської національної політики / В. Ю. Маланчук. — Львів : Книжково-журнальне вид-во, 1962. — 696 с.
  14. Зубань О. К. Боротьба Комунистичної партії України за розвиток народної освіти і підготовку кадрів для народного господарства (1945–1952) / О. К. Зубань. — Львів : Вид-во Львівського ун-ту, 1967. — 232 с.

КРАЙНИК Р. Н.

г. Николаев

КОМСОМОЛЬСКОЕ ВОСПИТАНИЕ В УКРАИНСКИХ УЧРЕЖДЕНИЯХ ОБРАЗОВАНИЯ ПОСЛЕВОЕННОГО ВРЕМЕНИ: СОВЕТСКАЯ ИСТОРИОГРАФИЯ

Анализируется советская историография влияния отечественных комсомольских организаций на воспитательный процесс в украинских учебных заведениях после окончания Второй мировой войны.

Ключевые слова: комсомольская организация, школа, университет, воспитание, историография.

KRAYNIK R. M.

Mykolaiv

KOMSOMOL EDUCATION IN UKRAINIAN OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS AFTER THE WAR: SOVIET HISTORIOGRAPHY

The problems of modern Ukrainian history associated with the scientific analysis of complex and contradictory processes of the Soviet period, gross interference of the ruling Communist Party and Komsomol organizations in numerous educational process of post-war Ukraine.

Key words: Komsomolskaya organization, school, university, education, historiography.

Стаття надійшла до редколегії 01.03.2014

УДК 930.1(477)»1941-1944»

НЕФЬОДОВ Д. В.

м. Миколаїв

РУХ ОПОРУ В ПІВДЕННІЙ УКРАЇНІ (1941–1944 рр.) В РАДЯНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ 50-х – 60-х рр.

В статті досліджується радянська історіографія руху Опору в Південній Україні в роки Великої Вітчизняної війни (1941–1944 рр.) крізь призму аналізу праць другої половини 50-х – 60-х рр.

Ключові слова: Велика Вітчизняна війна, рух Опору, радянська історіографія, «відлига», історіографічне джерело.

Постановка проблеми. Смерть Й. Сталіна, фактичний переворот в партійній верхівці та, як наслідок, прихід до влади М. Хрущова суттєво вплинули на подальший розвиток першої країни Рад. Основними характерними рисами другої половини 50-х – 60-х років стали так звана «відлига» та часткова демократизація. Знаковим в цьому відношенні став загальновідомий XX з'їзд партії, а саме події, які відбулись в останній день роботи з'їзду 25

лютого 1956 р. на ранковому засіданні. В цей день М. Хрущов виступив із закритою доповіддю «Про культ особи та його наслідки» яка й дала поштовх для деякої лібералізації та демократизації всіх сторін суспільно-політичного життя. Вітчизняна історична наука виявилась особливо чутливою до цих змін, що визначилось в розумінні радянськими істориками необхідності глибоких оновлень та зрушень.

Саме в цей період в радянській історіографії руху Опору остаточно виокремились основні напрямки, над якими працювали історики: по-перше, це висвітлення «керівної та спрямовуючої» ролі комуністичної партії в організації та розвитку руху Опору; по-друге, безпосередньо сама діяльність радянських партизанів і підпільників; по-третє, боротьба з «буржуазними фальсифікаціями» та викриття «злочинної суті українських буржуазних націоналістів». Згідно з негласним розподіленням ролей між центром та периферією, боротьбою з «буржуазними фальсифікаціями» займались переважно російські радянські історики, а колеги з УРСР повинні «більш глибоко» викривати «злочинну діяльність» ОУН.

Виклад основного матеріалу. Своєрідною межею між «старою» сталінською історіографією війни і руху Опору та «новою» доби «відлиги» стала узагальнююча монографія М. Супруненка [1]. Залучивши величезну джерельну базу (більшу частину якої склали архівні матеріали), автор одним з перших виділив у «всенародній боротьбі в тилу ворога» три форми: бойові дії партизанських загонів, боротьбу підпільників (під цим дослідник мав на увазі партійне підпілля або будь-які дії безпартійних скеровані членами партії) та незбройну боротьбу народних мас. Докладно описав автор процес посилення партійного підпілля в південних областях шляхом направлення комуністів з «Великої землі», їх закидання в тил ворога з метою об'єднання підпільних груп та партизанських загонів, проаналізував діяльність одеського, миколаївського, запорізького підпілля, акцентуючи увагу на таких заходах підпільників як створення та розповсюдження листівок, організація колективного прослуховування повідомлень Радінформбюро, відтворив картину масового спротиву цивільного населення, робітників промислових підприємств, одеського порту, запорізьких та миколаївських заводів. Збройну боротьбу партизанських загонів науковець визначив найвищою формою боротьби в тилу, акцентував увагу на збройних діях в завершальний період окупації в майже усіх районах Одещини, Херсонщини, Запоріжжя та Миколаївської області, навів узагальнюючі дані по регіону.

Саме в цей період у вітчизняній історіографії війни почали з'являтися академічні фунда-

ментальні колективні монографії на кшталт «История Великой Отечественной войны Советского Союза 1941–1945» в шести томах [2] та «Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу. 1941–1945 рр» в трьох томах [3]. Дані праці відзначилися наявністю величезного фактичного матеріалу, відображенням особливостей руху Опору в південному регіоні УРСР, врахуванням особливостей Півдня. Однак неспроможність зосередитись більш конкретно на змалюванні підпільно-партизанської боротьби та незбройного Опору народних мас в південних областях та акцент на виключно історико-партійному напрямі знизили наукову цінність цих праць.

Однією з перших наукових монографій, присвячених безпосередньо історії руху Опору на території України є праця В. Клокова, І. Кулика, І. Слинька [4]. В книзі йдеться про створення і дії перших підпільних партійних і комсомольських організацій, виникнення партизанського руху, основні етапи його розвитку. Особливу увагу в праці приділено показу «керівної та спрямовуючої» ролі ЦК КП(б)У і його представників в партизанських загонах і з'єднаннях, змальована картина основних бойових операцій партизанів, їх агітаційно-пропагандистська, диверсійна робота. Автори проаналізували процес перетворення винищувальних батальйонів Одеси, Запоріжжя та інших міст Півдня на головні бойові групи навколо яких організовувались партизанські загоны, створення в Миколаївській області в районі плавнів великої кількості складів та землянок для партизанів, широку агітаційну роботу підпільних організацій Одеси та області вже в перші місяці окупації. Подаючи приклади диверсій, які провели підпільники Херсонщини, Одещини, дослідивши створення в Миколаївській області підпільного центру, який спрямовував діяльність 16 підпільних груп, дослідники не розділили боротьбу партизанів і підпільний рух, вважаючи, що останній еволюціонував з партизанського у підпільний. Проте це твердження є помилковим, адже партизанський рух на Півдні УРСР на весні 1942 р. був фактично розгромлений і діяльність підпільників велася окремо. Відтворили науковці і масовий саботаж на підприємствах Запоріжжя, Миколаєва, Одеси, в сільському господарстві Херсонщини, вказавши на те, що він став основною формою Опору

ру населення економічним та господарським заходам окупантів [4, с. 124–128], висвітлили активну масово-політичну роботу підпільників Півдня. Не дивлячись на «класичні» висновки щодо ролі комуністів в підпільно-партизанському русі, значну критику оунівців майже в усіх розділах монографії та деякі теоретико-методологічні помилки, праця В. Клокова, І. Кулика, І. Слинька є першою відносно вдалою спробою дати узагальнююче дослідження боротьби в тилу ворога на території УРСР, в тому числі у південному регіоні.

Дослідник Г. Горобець у 1969 р. захистив дисертацію з історії партійного підпілля на території всієї УРСР [5], яка згодом побачила світ у вигляді монографії [6]. Використавши достатньо широку джерельну базу, архівні матеріали, збірники вже опублікованих документів та узагальнивши напрацювання попередніх дослідників, Г. Горобець показав умови формування партійного підпілля, його структуру, діяльність підпільних груп, форми та методи їх роботи. Науковець достатньо критично оцінив процес формування підпілля, вказав на ряд помилок та упущень, спричинених, на його думку, неймовірним поспіхом, постійною зміною ситуації на фронтах та «втратою деякими членами партії самовладання і самоконтролю» [6, с. 7]. Вчений відмітив особливу складність діяльності партійного підпілля Одеської, Запорізької та інших областей Півдня. Історик прийшов до висновків, що диверсійно-підривна робота підпільників на миколаївських, одеських, херсонських підприємствах Півдня прийняла для загарбників вкрай загрозливий розмах та завадила організувати роботу промисловості. В цілому, автору вдалося в загальних рисах відтворити діяльність партійного підпілля на Україні, частково висвітлити діяльність підпільних організацій та груп в південних областях.

Дисертаційне дослідження миколаївського історика В. Нем'ятого [7] присвячено висвітленню діяльності партійного підпілля Півдня України на території сучасних Миколаївської та Херсонських областей. За оцінкою дослідника, специфіка умов степової України позначилася в тому, що на відміну від північних районів, тут переважали такі форми Опору як дії підпільних партійних організацій і диверсійних груп [7, с. 4]. Більш глибоко діяльність партійного підпілля висвітлена В. Нем'ятим в

його наступних працях [8–10]. Особливо багато уваги дослідник звернув на показ організуючої та керівної ролі комуністів в підпільній боротьбі. Джерельна база досліджень В. Нем'ятого широко представлена документальними матеріалами Партійного архіву Інституту історії партії при ЦК КП(б)У, Миколаївського, Херсонського, Одеського, Запорізького та інших обкомів КП(б)У, архівів Міністерства оборони СРСР, ГРУ ГШ Радянської армії та обласних державних архівів. На основі матеріалів з поданих архівів, науковцю вдалося детально змалювати процес створення та діяльності багаточисельних підпільних організацій та груп, встановити організаційну структуру партійного підпілля, узагальнити форми та методи роботи, характерні саме в умовах Півдня України, висвітити створення єдиного центру по керівництву діями підпільників. Вчений встановив, що до кінця липня 1941 р. на Миколаївщині та Херсонщині створено 16 підпільних райкомів партії, з числа партійних керівників Херсону створений партизанський загін в складі 34 чоловік. В той же час В. Нем'ятий зазначив, що підпільний обком створений лише в другій половині серпня 1941 р. на лівому березі Дніпра і практично не мав ніякого зв'язку з підпільними райкомами та групами, які вже на той час знаходились на окупованій території. Історик наголосив на тому, що з самого початку окупації підпільна боротьба на Півдні найбільш масово представлена зривом економічних заходів окупантів по використанню промисловості та грабунку сільського господарства, в підтвердження цієї тези дослідник навів велику кількість прикладів саботажу та диверсій на підприємствах та в сільському господарстві, акцентуючи увагу на тому, що основою для створення партійного підпілля та проведення диверсійної роботи стали промислові підприємства міст Півдня. В подальшому В. Нем'ятий продовжив більш глибоку розробку підпільно-партизанської тематики, захистив докторську дисертацію, входив до редакційних колегій ґрунтовних узагальнюючих праць з історії «всенародної боротьби» на території республіки та проблемної групи з вивчення історії Великої Вітчизняної війни.

В 1967 р. дисертацію присвячену партійному підпіллю та партизанському руху на Одещині захистив одеський дослідник М. Зотов

[11]. Наукова цінність дисертації та виданої на її основі монографії [12] у тому, що в ній вперше подаються узагальнені відомості про кількість підпільних організацій, партизанських загонів і груп, які діяли в тилу ворога, висвітлюються багаточисельні факти незбройного Опору, масового саботажу заходів окупантів місцевим населенням Одеси та області. Цінність наукового доробку М. Зотова підкреслюється розкриттям ролі Одеського підпільного обкому в організації партійного керівництва підпільно-партизанським рухом у зв'язку з нововідкритими на той час обставинами його діяльності. Також автор спрямував свою увагу на змалювання дій партизанських загонів, які дислокувалися у катакомбах, диверсійних груп під командуванням А. Солдатенка, А. Дворецького, В. Молодцова, діяльності комсомольсько-молодіжних груп Л. Бачинського, Л. Кацапова та ін. Трохи згодом у співавторстві з В. Єгоровим та О. Рогожиним світ побачили ще ряд праць науковця з тематики руху Опору на території Одеської області [13–15]. На сторінках монографії «907 днів в тилу врага» до наукового обігу введено велику кількість документів і матеріалів Одеського обласного партійного архіву і архіву Інституту історії партії при ЦК КП(б)У. Науковці глибоко проаналізували підпільно-партизанський рух на території Одеської та Ізмаїльської областей, докладно змалювали умови, в яких готувалась діяльність партійного підпілля та партизанських загонів ще під час оборони Одеси. Вчені чітко виділили три напрями боротьби: партизанська війна, підпілля та саботаж. Що стосується підпільної боротьби, історики детально проаналізували діяльність обкому, райкомів партії, але, на жаль, практично не приділили уваги діяльності непартійного підпілля.

Значного поширення набули в цей період праці про участь комсомолу та молоді в русі Опору, особливо слід відмітити роботи І. Стафійчука [16], П. Тронька [17; 18], Г. Башичева [19], В. Мольченка [20]. В праці І. Стафійчука зосереджується увага на формах та методах ідеологічної та політичної роботи комсомольських організацій в тилу ворога. Відзначаючи важливість політичної роботи комсомольських організацій дослідник детально торкнувся опису проблем, які постали перед підпіль-

никами Одеси, Миколаєва, Херсона, Запоріжжя, а саме – створення радіоприймачів, прослуховування повідомлень Радінформбюро, розповсюдження їх серед населення, необхідність розгортання контрпропаганди [16, с. 55]. Серед молодіжних підпільних організацій, які найбільш активно займалися розповсюдженням листівок, історик називає комсомольську організацію «Партизанська іскра» Також автор відмітив активну участь комсомольських підпільних організацій в організації саботажу і диверсій, висвітлив саботаж працівників заводу «Південна верф», внаслідок якого окупантам так і не вдалося налагодити роботу підприємства. На жаль окремі дані про участь комсомольського підпілля на Півдні УРСР відсутні, автор охопив всю територію республіки загалом.

Найвідоміший дослідник історії комсомолу у Великій Вітчизняній війні П. Тронько в своїх працях [17; 18] значну увагу приділив участі комсомольців в підпільній боротьбі та партизанських загонах в тилу ворога. Науковцем здійснена спроба комплексного аналізу цього питання. Особливо це стосується монографії «Подвиг твоїх батьків», в якій один з розділів присвячено даній проблемі. Дослідник відвів найважливішу роль у всьому підпільному русі саме партійним осередкам, вказавши на те, що навіть виникнувши самостійно, молодіжні організації наполегливо шукали зв'язків з партійним підпіллям, «розуміючи, що під партійним керівництвом їх боротьба проте окупантів буде значно успішнішою» [18, с. 174]. Загалом, праці П. Тронька, як і всі інші роботи про участь молоді у підпільно-партизанському русі, не позбавлені надмірного історико-партійного ухилу, некритичного підходу до висвітлення проблеми та абсолютизації дій комсомольців в тилу ворога. Історик докладно розглянув діяльність комсомольських підпільних груп, які діяли на Запорізькому паровозоремонтному заводі, діяльність підпільної партійно-комсомольської організації міста Запоріжжя «Ревком», «Партизанської іскри», наголосив на підготовці її учасників до активної збройної боротьби, здобуття для цієї мети зброї і боєприпасів, розповсюдження підпільниками звернень Радінформбюро і листівок, скинутих радянськими літаками. Дослідником здійснена спроба аналізу при-

чин знищення румунською жандармерією цієї комсомольської організації. Відмітив науковець і бойові дії комсомольської організації Херсона на чолі з 17-річним секретарем комсомольського комітету 27-ї херсонської школи Іллею Куликом, змалював ряд диверсій та аварій, які здійснили члени організації. Серед молодіжного підпілля Одеси П. Тронько особливо виділив підпільні групи під керівництвом М. Вінницької, Ж. Дюбакіна та ін., відзначив діяльність керченського піонера В. Дунікіна, миколаївців В. Хоменка та О. Кобера, фодосійського розвідника В. Коробкова [18, с. 211–231], відмітив тісну співпрацю комсомольців з партизанами на території Кримського півострова, ведення розвідки, стеження за ворогом, вивчення настроїв населення і передачу даної інформації партизанам. Отже, П. Тронько акцентував увагу на багатогранній діяльності комсомольського підпілля на Україні [18, с. 215], наголосив на тому, що комсомольці і молодь склали близько 60% загальної кількості партизанів України і відіграли значну роль в підпільно-партизанському русі на території республіки.

Заслужують значної уваги праці дослідниці К. Шамко – безпосередньої учасниці руху Опору на території Криму [21–23]. В 1959 р. у Сімферополі вийшла друком її праця «Партизанское движение в Крыму в 1941–1944 гг.» [22]. Науковець підкреслила специфічність і складність умов, в яких зароджувався та розвивався партизанський рух, а саме – невелика площа лісових масивів, обмеженість території, значна щільність ворожих гарнізонів. Проте автор переконливо констатує, що всі намагання окупантів ізолювати партизанів від населення Криму зазнали поразки. У контексті цієї думки науковець звертає увагу на те, що партизани постійно здійснювали зв'язок з народними масами через підпільні організації та групи, розвідників і агітаторів [22, с. 25]. За оцінкою дослідниці в роки війни на Кримському півострові діяло до тридцяти партизанських загонів, в яких нараховувалось майже 11 тис. чоловік. Вченою встановлено, що з листопада 1941 р. по 16 квітня 1944 р. партизани Криму провели 252 бої з частинами і підрозділами німецько-румунських військ, здійснили 1632 бойові операції на комунікаціях ворога, знищили близько 30 тис. окупантів. Науковець прийшла до висновку,

що партизанський рух мав вкрай важливе значення для перебігу військових дій на Кримському півострові в роки війни, надала йому високу оцінку. Праця К. Шамко є фактично першим дослідженням історії партизанського руху на території Криму. В 1964 р. побачила світ ще одна праця «Подвиги крымских партизан» [23]. В науково-популярній формі на основі особистих спогадів та архівних матеріалів автор відтворила картину зародження партизанського руху в Криму, змалювала найбільш характерні операції партизанів, відтворила процес еволюції партизанського руху в дієву силу. Науковець запропонувала розділяти всю діяльність партизанів Криму на три періоди, в залежності від виконуваних завдань. В центрі дослідження – бойові дії кримських партизанів. Особливо ґрунтовному аналізу підданий й такий важливий аспект бойової діяльності партизанів як диверсії на залізницях. Дослідницею визначена загальна кількість диверсій, які здійснили кримські партизани – 81 операція, в ході яких знищено 48 паровозів, 947 вагонів, два бронепоезда. Постійна дезорганізація роботи залізничного транспорту, на думку К. Шамко, особливо в період визволення Криму серйозно порушувала постачання фронтів та тилу ворога. Звернула увагу науковець й на таку важливу форму боротьби як розгром гарнізонів противника, вказавши на те, що за два з половиною роки партизани Криму розгромили 98 ворожих гарнізонів, знищили при цьому більш ніж 7 тис. солдатів та офіцерів [23, с. 53]. Необхідно зробити висновок, що в працях К. Шамко доволі детально описана діяльність кримських партизанів, автор на широкому джерельному матеріалі зуміла ґрунтовно проаналізувати багатогранну діяльність представників радянського руху Опору в Криму. Серед недоліків необхідно відзначити деякий описовий характер та публіцистичний стиль, однак це не зменшує великого фактографічного наповнення праць.

Про діяльність комуністичної підпільної організації в Севастополі під керівництвом В. Ревякіна йдеться в праці В. Удода [24]. Дослідником проведений ретельний аналіз діяльності підпільників, констатується розгортання організацією активної роботи в місті, яка включала в себе прийом повідомлень Радінформбюро, розповсюдження листівок,

друк газет. Крім цього науковець торкнувся і бойової, диверсійної діяльності підпільників, зауваживши, що із-за диверсій окупанти не змогли налагодити роботу водопроводу та електростанції в місті.

У монографіях І. Дем'янчука [25; 26] вперше в історико-партійній літературі узагальнено роль преси партійного підпілля і партизанських формувань у роки війни на всій території СРСР, у тому числі і у Південній Україні. Дослідник звернув увагу на те, що газети відігравали важливе значення в діях партизанів і підпільників, закликали до боротьби, в газетах узагальнювався бойовий досвід кращих бійців і підрозділів, друкована пропаганда мала особливий вплив на населення. Автор констатує той факт, що не дивлячись на складні географічні умови Півдня, партизанським з'єднанням і загонам вдалося проникнути в південні області України, розповсюджуючи на цих територіях велику кількість газет, листівок і звернень, в яких вони закликали населення до рішучої боротьби проти загарбників [26, с. 60]. Історик наголосив на вирішенні пресою таких завдань як викриття злочинів окупаційної адміністрації, ідеологічна боротьба проти «нового порядку», висвітлення бойових дій партизанських загонів, участь у розкладі ворожих військових частин, агітація та пропаганда.

В досліджуваній період видано величезну кількість мемуарної літератури, спогадів учасників руху Опору у Південній Україні. Про дії пілотів, що літали в роки війни до партизанів Криму та інших партизанських загонів на широкому документальному матеріалі доповіли М. Осипов [27] і О. Верховзін [28], навели масу прикладів взаємодії партизанів з представниками «Великої землі», описали побут партизанів, неоціненну допомогу, надану льотчиками по доставці зброї, боєприпасів, продовольства, медикаментів, по вивозу в тил поранених і хворих партизанів. Головна увага в праці М. Сироти [29] приділена показу діяльності керченської партійної організації в 1941–1944 рр., зокрема участі комуністів у формуванні і діяльності підпілля і партизанських загонів. Мемуари одного з колишніх керівників партизанського руху в Криму М. Лугового [30] – документальне оповідання про боротьбу кримських партизанів і підпільників за звільнення півострова. Велику увагу автор при-

ділив докладному опису масового переходу румунів на сторону партизанів, діяльності іспанських антифашистів, особливо детально описав перехід до партизанів великої кількості солдатів зі словацької «Рихла дивізії». Мемуари М. Лугового мають дуже широку документальну базу – матеріали архівів, особисті спогади, спогади бойових друзів, зарубіжних антифашистів. Інтерес представляють щоденник колишнього командира з'єднання партизанських загонів Криму І. Генова [31], спогади колишнього командира Південного з'єднання М. Македонського [32]. Ще одну книгу спогадів опублікував в даний період колишній начальник штабу партизанського з'єднання і командир об'єднаного партизанського району в Криму І. Вергасов [33]. Автор змалював безліч картин побуту партизанів, їх боротьби, яскраво передав образи відомих кримських партизанів М. Кривошти, М. Македонського, М. Зінченка, М. Чуба та ін.

У праці колишнього командира групи військових розвідників Ф. Ілюхіна [34] розповідається про велику кількість бойових операцій розвідгрупи, якою командував сам автор, описується тісна бойова співпраця з кримськими партизанами і підпільниками. Про боротьбу ще однієї групи кримських розвідників повідав її колишній командир С. Становський [35]. Про бойові подвиги моряків-розвідників, що діяли у ворожому тилу в період оборони Севастополя, а також в подальші роки війни, розповів учасник оборони Севастополя і колишній партизан Ф. Волончук [36]. Також автор повідав про те, як розвідники під його командуванням розгромили в Євпаторії поліцейське управління, описав безліч диверсій на шосейних дорогах Криму та ін. В 1961 р. вийшла книга «Партизанська іскра» [37], а згодом «Герої Кримки» [38], автором яких став І. Герасименко. Якщо до цього існувало декілька версій історії «Партизанської іскри», які претендували на звання офіційної, то спогади І. Герасименка дещо розставили по своїх місцях. В поданих працях більш повно висвітлюється процес створення підпільної комсомольської організації, діяльність та загибель її членів. Та все ж «завдяки» цензурі автор не зміг об'єктивно подати всю правду. Про боротьбу в одеських катакомбах партизанського загону під командуванням В. Молодцова (Бадаєва) розповіла колишня зв'язкова заго-

ну – Г. Марцишек [39]. Через об'єктивні причини (сувора конспірація, неможливість володіти всією інформацією, часткове знищення документів) автор не зуміла комплексно відтворити діяльність партизанів-бадаєвців, проте, не дивлячись на це, Г. Марцишек привела величезну кількість фактів з діяльності загону.

У публіцистичній праці «Ещё одна страница» [40], написаній на документальному матеріалі, Л. Лохманов провів аналіз діяльності підпільних організацій сіл Марфовка та Марієнталь поблизу Керчі. У роботі Н. Андрієвського змальовується боротьба партизанів Південної Бессарабії [41].

Окрім І. Герасименка про історію діяльності «Партизанської іскри» писали журналісти та публіцисти, адже тематика боротьби молодіжного підпілля продовжувала залишатись актуальною. В 1956 р. в київському видавництві ЦК ЛКСМУ вийшла друком книга-розповідь про учасників «Партизанської іскри» [42]. Автор книги О. Зінкевич окрім самого оповідання вмістив на сторінках книги розповіді очевидців та родичів юних підпільників: дружини В. Моргуненка, матері П. Гречаного, сестри Д. Попика, матері П. Попик, брата В. Вайсмана. Журналісти С. Гуськов та Л. Почивалов спробували написати свою історію молодіжного підпілля. Праця створювалася як твір патріотично-виховного значення, довгий час входила до числа найбільш популярних творів, призначених для масового читача. Ще одним художнім твором про «Партизанську іскру» є книга Б. Дружиніна [43]. Автор розповів про створення підпільної молодіжної організації, показав як зростало і міцніло комсомольське підпілля в невеликому селі. Дані художні твори мають ряд особливостей: всі вони дуже сильно зазнали впливу крайньої заполітизованості та заангажованості. Праця В. Анастасьєва та Д. Лимарева «Безстрашна юність» [44] присвячена змалюванню дій одеської підпільної молодіжної диверсійної групи. До її складу входили М. Тишков, О. Сивухін, В. Сверщук, Б. Паршута та ін. В невеличкій брошурі на основі архівних документів та свідчень учасників диверсійної групи, що залишились живими, автори змогли показати діяльність цієї організації, висвітлити зрив молодими патріотами багатьох заходів окупантів, серед яких відправка ешелонів з матеріальними цінностями, розповсюдження листівок [44, с. 42–46] та ін. Окремим епізодам

діяльності підпільних груп, що діяли під керівництвом «Центру» – великої підпільної комуністичної організації Миколаївщини та Херсонщини, присвячена науково-популярна праця «Адреса «Центру» невідома» [45]. Джерельною базою дослідження є архівні матеріали, розповіді і спогади учасників підпілля, щоденник одного з керівників «Центру» – П. Комкова.

Висновки. Таким чином, в перше десятиріччя після XX з'їзду КПРС посилюється вивчення руху Опору радянськими істориками. Окрім часткової демократизації та «відлиги» цьому сприяло видання збірників документів і матеріалів, створення Комісії в справах колишніх партизанів. Захищені в цей час дисертації мають вже достатню джерельну базу, представлену архівними документами та матеріалами і тематично спрямовані на вивчення дій партійного підпілля. Окрім аналізу боротьби підпільників і партизанів, в індивідуальних та колективних монографіях починають з'являтися дослідження пасивного спротиву населення Південного регіону, саботажу заходів окупаційної влади. В працях цього періоду на рівні з позитивними оцінками діяльності комуністів в тилу, в організації та участі в підпіллі та партизанських загонах, присутнє зображення і великої кількості помилок, прорахунків і невинуватих втрат, ще не зустрічається абсолютизація та суцільна героїзація членів партії, що боролись в тилу ворога. порушується проблема підпільно-партизанського руху і на сторінках узагальнюючих академічних видань, присвячених історії республіки та СРСР періоду війни. На шпальтах цих фундаментальних монографій знайшла часткове відображення і історія руху Опору у південному регіоні УРСР. Масово починають виходити спогади колишніх партизанів і підпільників, науково-популярні, художні, публіцистичні твори. Однак з приходом до влади Л. Брежнєва відбувається згортання наукових ініціатив, і без того незначна свобода наукового пошуку зникає, історична наука входить разом з країною в епоху «застою» зі своїми «плюсами» і «мінусами». Для тематики руху Опору це означало канонізацію офіційних постулатів про «всенародний характер» та «організуючу і керівну роль партії», постійні «пошуки» нових членів Опору та частковий відхід від об'єктивності та наукової істини.

Список використаних джерел

1. Супруненко Н. И. Украина в Великой Отечественной войне Советского Союза (1941–1945 гг.) / Н. И. Супруненко. — К. : Госполитиздат УССР, 1956. — 472 с.
2. История Великой Отечественной войны Советского Союза, 1941–1945. В 6-ти т. / [ред. кол. : Поспелов П. Н. (пред.) и др.]. — М. : Воениздат, 1960–1965. — Т. 2. Отражение советским народом вероломного нападения фашистской Германии на СССР. Создание условий для коренного перелома в войне (июнь 1941 г. — ноябрь 1942 г.). — 636 с.; Т. 3. Коренный перелом в ходе Великой Отечественной войны (ноябрь 1942 г. — декабрь 1943 г.). — 662 с.; Т. 4. Изгнание врага из пределов Советского Союза и начало освобождения народов Европы от фашистского ига (1944 г.). — 735 с.
3. Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу. 1941 — 1945 рр. : в 3 т. / [ред. кол. : Назаренко І. Д. (голова) та ін.]. — К. : Політвидав України, 1967. — Т. 1. Радянська Україна в період відбиття вероломного нападу фашистської Німеччини на СРСР і підготовки умов для корінного перелому в війні (черв. 1941 р. — лист. 1942 р.) / [ред. кол. : Тронько П. Т. (голова) та ін.]. — 1967. — 553 с.
4. Т. 2. Радянська Україна в період корінного перелому в ході Великої Вітчизняної війни (лист. 1942 р.-1943 р.) / [ред. кол. : Шевель Г. Г. (голова) та ін.]. — 1968. — 519 с.; Т. 3. Радянська Україна в завершальний період Великої Вітчизняної війни (1944–1945 рр.) / [ред. кол. : Мултих Г. М. (голова) та ін.]. — 1969. — 85 с.
5. Клоков В. Народна боротьба на Україні в роки Великої Вітчизняної війни / В. Клоков, І. Кулик, І. Слинко. — К. : Вид-во АН УРСР, 1957. — 219 с.
6. Горобец Г. Т. Партийное подполье на Украине в годы Великой Отечественной войны (1841–1944 гг.) : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. ист. наук : 07.00.01 / Григорий Трофимович Горобец. — М., 1969. — 429 с.
7. Горобец Г. Т. Партийное подполье на Украине (1941–1944 гг.) / Григорий Трофимович Горобец. — М. : Мысль, 1969. — 92 с.
8. Немятый В. Н. Партийное подполье Юга Украины в годы Великой Отечественной войны. (На материалах Николаевской и Херсонской обл.) : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. ист. наук : 07.00.01 / Василий Николаевич Немятый. — К., 1965. — 29 с.
9. Нем'ятий В. М. Вірність: З історії боротьби трудящих Миколаївської області проти фашистських загарбників у роки Великої Вітчизняної війни / Василь Миколайович Нем'ятий. — Одеса : Маяк, 1973. — 204 с.
10. Немятый В. Н. Дела бессмертные / Василий Николаевич Немятый. — Одесса : Маяк, 1967. — 52 с.
11. Немятый В. Н. Коммунистическая партия – вдохновитель и организатор Великой Победы / Василий Николаевич Немятый. — К: Знание, 1984. — 48 с.
12. Зотов Н. И. Партийное подполье и партизанское движение на Одессине в годы Великой Отечественной войны (1941–1944 гг.) : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. ист. наук : 07.00.01 / Николай Иванович Зотов. — К., 1967. — 247 с.
13. Зотов М. І. Наперекір смерті / Микола Іванович Зотов. — Одеса : Маяк, 1966. — 135 с.
14. Егоров В. Фронт у кожному серці / В. Егоров, М. Зотов, О. Рогожин. — К. : Політвидав України, 1966. — 296 с.
15. Егоров В. Ф. 907 дней в тылу врага / В. Ф. Егоров, Н. И. Зотов. — Одесса : Маяк, 1969. — 244 с.
16. Егоров В. Ф. Пароль – бессмертие / В. Ф. Егоров, Н. И. Зотов, А. Н. Рогожин. — Одесса: Маяк, 1968. — 202 с.
17. Стафийчук И. П. Комсомол Украины в партизанском движении 1941–1944 гг. / Иван Павлович Стафийчук. — М. : Мысль, 1968. — 95 с.
18. Тронько П. Т. Безсмертя юних / Петро Тимофійович Тронько. — К. : Молодь, 1957. — 176 с.
19. Тронько П. Т. Подвиг твоїх батьків (З історії боротьби комсомольців і молоді Радянської України проти німецьких загарбників у період Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр.) / Петро Тимофійович Тронько. — К. — Молодь, 1968. — 433 с.
20. Башычев Г. Поколение отважных. Комсомольцы Крыма – активные помощники в Великой Отечественной войне / Г. Башычев. — Симферополь, 1958. — 187 с.
21. Мольченко В. Героїчні подвиги молоді України в тилу ворога в роки Великої Вітчизняної війни / В. Мольченко, М. Петров. — К., 1958. — 96 с.
22. Шамко Е. Н. Партизанскими тропами / Екатерина Николаевна Шамко. — Симферополь : Крым, 1969. — 134 с.
23. Шамко Е. Н. Партизанское движение в Крыму в 1941–1944 гг. / Екатерина Николаевна Шамко. — Симферополь : Крымиздат, 1959. — 159 с.
24. Шамко Е. Н. Подвиги крымских партизан / Екатерина Николаевна Шамко. — М. : Воениздат, 1964. — 156 с.
25. Удод В. П. Дом-музей севастопольских подпольщиков: Путеводитель / Василий Петрович Удод. — Симферополь : Крым, 1959. — 287 с.
26. Дем'янчук І. Л. Зброєю слова. Преса партійного підпілля і партизанських формувань періоду Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. / Іван Лук'янович Дем'янчук. — К. : Вид-во Київського університету, 1966. — 239 с.
27. Дем'янчук І. Л. Партизанська преса України (1941–1944 рр.) / Іван Лук'янович Дем'янчук. — К. : Вид-во Київ. ун-ту, 1956. — 108 с.
28. Осипов Н. И. Самолёт стартует ночью / Николай Иванович Осипов. — Симферополь : Крым, 1967. — 142 с.
29. Верхозин А. М. Самолёты летят к партизанам. Записки начальника штаба / Александр Михайлович Верхозин. — М. : Политиздат, 1964. — 207 с.
30. Сирота Н. Н. Так сражалась Керчь / Н. Н. Сирота. — Симферополь : Крымиздат, 1965. — 168 с.
31. Луговой Н. Д. Побратимы / Николай Дмитриевич Луговой. — К. : Политиздат Украины, 1965. — 541 с.
32. Генов И. Г. Четыре времени года. Дневник партизана / Иван Гаврилович Генов. — М. : Воениздат, 1969. — 176 с.
33. Македонский М. А. Пламя над Крымом. Воспоминания командира Южного соединения партизанских отрядов Крыма / Михаил Андреевич Македонский. — Симферополь : Крым, 1960. — 304 с.
34. Вергасов И. З. Крымские тетради / Илья Захарович Вергасов. — М. : Советский писатель, 1969. — 535 с.
35. Илюхин Ф. Т. Двести двадцать дней в тылу врага. Записки разведчика / Фёдор Тимофеевич Илюхин ; лит. запись Ю. Черницына. — Симферополь : Крым, 1967. — 239 с.
36. Становский С. И. Партизаны / С. И. Становский. — Симферополь : Крымиздат, 1959. — 214 с.
37. Волончук Ф. Ф. По тылам врага. / Фёдор Фёдорович Волончук ; лит. запись П. И. Прошина. — М. : Воениздат, 1961. — 143 с.

38. Герасименко І. П. Партизанська іскра / Іван Павлович Герасименко. — К. : Молодь, 1961. — 148 с.
39. Герасименко І. П. Герої Кримки / Іван Павлович Герасименко. — Одеса : Маяк, 1971. — 10 с.
40. Марцишек Г. П. Мы на своей земле. Воспоминания о партизанском отряде Героя Советского Союза В. А. Молодцова (Бадаева) / Г. П. Марцишек. — Одесса : Кн. изд., 1959. — 171 с.
41. Лохманов Л. М. Еще одна страница / Леонид Макарович Лохманов. — Симферополь : Крым, 1964. — 132 с.
42. Андриевский Н. Ю. Дунай в огне / Николай Юлианович Андриевский. — Одесса : Кн. изд., 1959. — 43 с.
43. Зінкевич О. Партизанська іскра / О. Зінкевич. — К. : Молодь, 1956. — 109 с.
44. Дружинин Б. В. Партизанская искра / Б. В. Дружинин. — М. : ДОСААФ, 1956. — 117 с.
45. Анастасьев В. Ф. Безстрашна юність / В. Ф. Анастасьев, Д. І. Лимарев. — Одеса : Маяк, 1968. — 72 с.
46. Адреса «Центру» невідома. З історії Миколаївського і Херсонського підпілля / Авт. кол. Н. Ладичук, Є. Камінська та ін. — Одесса : Маяк, 1967. — 48 с.

НЕФЁДОВ Д. В.

г. Николаев

**ДВИЖЕНИЕ СОПРОТИВЛЕНИЯ В ЮЖНОЙ УКРАИНЕ (1941–1944 гг.)
В СОВЕТСКОЙ ИСТОРИОГРАФИИ 50-х – 60-х гг.**

В статье исследуется советская историография движения Сопротивления в Южной Украине в годы Великой Отечественной войны (1941–1944 гг.) через призму анализа работ второй половины 50-х – 60-х гг.

Ключевые слова: Великая Отечественная война, движение Сопротивления, советская историография, «оттепель», историографический источник.

NEFYODOV D.

Mykolaiv

**RESISTANCE MOVEMENT IN THE SOUTHERN UKRAINE (1941–1944)
IN THE SOVIET HISTORIOGRAPHY OF THE SECOND HALF 50th – 60th years**

The death of Stalin, the actual revolution in the Communist Party leaders and as a result, the rise to power of N. Khrushchev greatly influenced the subsequent development of the first country of the Soviets. The main characteristic features of the second half of the 50's – 60's were so-called «thaw» and partial democratization.

Keywords: World War II, resistance movement, Soviet Historiography, «thaw» historiographic sources.

Стаття надійшла до редколегії 01.03.2014

УДК 281.9(477.73) «199»:070

ШОСТАК А. В.

м. Миколаїв

**ПЕРІОДИЧНА ПРЕСА ПРО СТАН ТА РОЗВИТОК
ПРАВОСЛАВНИХ КОНФЕСІЙ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
У 90-х роках ХХ століття**

На підставі матеріалів періодичної преси зроблена спроба аналізу становища православних конфесій на Миколаївщині в період першого десятиліття незалежності України.

Ключові слова: церква, храм, газета, громада.

Постановка проблеми. Періодична преса в період «релігійного відродження» (90-ті рр. ХХ ст.) є цінним джерелом по вивченню історії православної церкви України. Це роки інституційного оформлення православних церков, а також розколу на три православні юрисдикції (конфесії): Українська православна церква (далі – УПЦ), Українська православна церква Київського патріархату (далі – УПЦ КП) та Українська автокефальна православна церква (далі – УАПЦ).

Загальноукраїнський стан православ'я в роки першого десятиліття незалежності України, на відмінну від регіональних досліджень, висвітлений в науковій літературі до-

сить ґрунтовно такими вченими філософами та істориками, як: В. Єленський [1], С. Здіорук [2], А. Колодний [3], а також Н. Беліковою в дисертаційній праці [4]. На нашу думку, сьогодні, як ніколи, необхідно звернути увагу на становлення та розвиток православних конфесій на місцевому рівні, простежити особливості та тенденції, які характерні для того чи іншого регіону України.

Так, однією з небагатьох узагальнюючих праць з проблеми релігії в Миколаївській області є науково-популярний довідник «Релігійні організації на Миколаївщині: історія та сучасність» [5]. Окремі статті довідника присвячені діяльності в Миколаївській області